

Motion till riksdagen 2019/20:3309

av **Rebecka Le Moine m.fl. (MP)**

Kortare arbetstid

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur normalarbetstiden i ett första steg kan sänkas till 35 timmar i veckan och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla en modell för en stabil samhällsekonomi inom naturens ramar där arbetstid är en regulator för att uppnå ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur normalarbetstiden kan sänkas ytterligare från 35 timmar i veckan och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Arbetsfördelningen i Sverige blir allt mer ojämn. Många lönearbetar mer än vad som är hälsosamt för dem själva och för jorden, medan andra inte arbetar alls.

I dagens läge med en arbetslöshet på ca sju procent och allt mer övertidarbete i Sverige är det mer angeläget än någonsin att dela mer rättvist på lönearbetet. I Långtidsutredningen (1980) påpekades att utan 1970-talets arbetstidsförkortning hade det funnits 500 000 färre jobb då. En sådan klarsyn behövs mer än någonsin. En lägre heltidsnorm kan vara ett sätt att minska arbetslösheten som åter måste beaktas.

Vetenskapliga och tekniska framsteg leder till ständigt ökande arbetsproduktivitet, det vill säga att allt färre kan producera allt mer. Teknikutvecklingen fortsätter i snabb takt. Konsekvenserna beskrivs klarsynt i rapporten ”Vartannat jobb automatiseras inom 20 år – utmaningar för Sverige” från Stiftelsen för strategisk forskning.

Statistik från OECD visar att detta medför att mängden tillgängligt lönearbete per person i den industrialiserade världen minskat sedan 1970. De förestående stora pensionsavgångarna bedöms inte kunna vända, utan endast något bromsa, denna utveckling; att en majoritet av fyrtioåringarna nu gått i pension har inte haft någon avgörande inverkan på arbetslöshetssiffrorna. Eftersom man i flertalet OECD-länder tar ut en allt mindre del av produktivitetsoökningarna som sänkt arbetstid har den konjunkturoberoende så kallade strukturarbetslösheten ökat. Den kan minskas om BNP-tillväxten är större än produktivitetsoökningen. En sådan strategi är ekologiskt ohållbar om inte energi- och resurseffektiviseringen i BNP är större än tillväxten. Hittills har emellertid effektiviseringarna ätit upp av ökad konsumtion. Det har länge varit så att automatisering av en arbetsuppgift har skapat mervärden som sedan skapat nya jobb, men Riksbanken varnar i sin penningpolitiska rapport från februari 2015 för att ”Ju fortare den tekniska utvecklingen går, desto svårare är det för människor och institutioner att anpassa sig till den. Att teknisk utveckling skapar minst lika många arbeten som den slår ut är således inte nödvändigtvis någon naturlag. Det skulle i stället kunna vara så att ’teknologisk arbetslöshet’ till följd av automatisering blir ett vanligare fenomen framöver än det varit hittills. I den mån så blir fallet kan betydligt bredare grupper i ekonomin än hittills komma att uppleva en press nedåt på sin löneutveckling.”

Det är inte realistiskt att hoppas på att ständig ekonomisk tillväxt och ständigt ökad konsumtion i redan rika länder ska åstadkomma ökad sysselsättning, särskilt inte med hänsyn till miljön. En tillväxt som bygger på större resursuttag än vad ekosystemen förmår återskapa är en oekonomisk tillväxt.

Att åter börja ta ut produktivitetsoökningar i sänkt arbetstid snarare än höjd lön och högre vinster är däremot fullt möjligt. Det handlar inte bara om fördelning av arbetstid utan om fördelning av ekonomiska resurser och därmed makt. Fram till 1970-talet kortades arbetstiden stegvis, senast 1973 då 40-timmarsveckan infördes. Det finns folkligt stöd för en sådan linje. De flesta svenskar vill hellre ha mer fri tid än höjd lön, enligt flertalet opinionsundersökningar. Det ger en signal om att ett flertal prioriterar andra värden än ständigt ökad konsumtion och materiell standard.

Samtidigt önskar många deltidsanställda, ofta lågavlönade, heltid. Ofta handlar det om att det helt enkelt inte går att försörja sig på en deltidslön i ett låglöneyrke. En

heltidslön som går att leva på är en nödvändighet och borde vara en självklarhet. Med lägre heltidsnorm och en fördelningspolitik som syftar till att minska inkomstskillnader, istället för att öka dem som nu, kan fler försörja sig på sitt arbete. Det är också värt att påpeka att ju mer ekonomiskt ojämlikt ett land är, desto längre tenderar arbetstiden att vara. En förklaring är att i mer ojämlika länder krävs det ofta att man finansierar mer av utbildning och sjukvård privat. Ojämlikhet driver även på stressande och miljöskadlig statuskonsumtion.

De ansedda schweiziska ekonomijournalisterna Philipp Löpfe och Werner Vontobel skriver i sin bok *Arbeitswut* (Arbetsmani) att vi borde tala om arbetsfördelning istället för arbetstidsförkortning. De frågar om vi verkligen vill att 40 procent arbetar ”normalarbetstid” och 30 procent mer eller mindre frivillig deltid medan 30 procent tvingas vandra in och ut ur arbetslöshet. De uppskattar den tillgängliga mängden lönearbete till 25 timmar i veckan per tysk i förvärvsaktiv ålder och den fortsätter sjunka. I Sverige har arbetsfördelningen blivit allt mer ojämn. Under 1900-talets båda sista decennier ökade den faktiska årsarbetstiden i två länder i den industrialiserade världen: Sverige och USA. Samtidigt råder massarbetslöshet.

Enligt en rapport av TCO som bygger på data från Statistiska centralbyrån ökade övertidsuttaget i Sverige under åren 2009–2013. Närmare 18 % av alla anställda jobbade övertid under en vanlig arbetsvecka 2014, varav 4,3 % utan ersättning. Beroende på hur man räknar motsvarar övertidsarbetet mellan 117 000 och 150 000 heltidsjobb. Vissa, inte minst tjänstemän i industrin, har förhandlat bort sin övertidsersättning mot extra semesterdagar och även högre månadslön. Gränsen mellan arbete och fritid flyter samman allt mer och många anställda upplever en press att ställa upp och arbeta övertid, även utan ersättning.

Den lagstadgade normalarbetstiden är viktig och kan inte fullt ut ersättas med individuella eller branschvisa avtal. Dels är den en skyddslagstiftning för dem som inte kan välja och inte har en stark förhandlingsposition mot sin arbetsgivare, dels är normalarbetstiden normerande. Är normalarbetstiden 40 timmar per vecka blir det normalt att jobba just så länge och avvikande att jobba kortare – eller längre – tid. Oavsett vilken normalarbetstid vi väljer att lagstifta om kommer det givetvis alltid att finnas behov av ytterligare lagstiftning som möjliggör en mer flexibel arbetsinsats i olika skeden i livet. Den som till exempel har småbarn eller närmar sig pensionsåldern behöver ofta få jobba mindre eller inte alls under en period.

En ekonomi byggd på ständigt ökad tillväxt som kräver ökat lönearbete och ökad konsumtion när vi redan förbrukar för mycket naturresurser är ohållbar, inte minst

ekologiskt. Ekonomisk utveckling i rika länder måste av miljöskäl innebära mer fri tid snarare än ökad materiell konsumtion. I omvärlden pågår en seriös diskussion om detta. Så här uttryckte EU-parlamentets miljöutskott 2009–2014 sin syn på kopplingen mellan arbetstidsfrågan, en ständigt växande konsumtion och klimathotet, när det nyligen röstade om ett yttrande för att utveckla sysselsättningspotentialen av en ny hållbar ekonomi:

Europaparlamentet är övertygat om att införandet av resurseffektiv grön teknik inte räcker för att uppnå en hållbar utveckling, så länge som produktivitetsökningar tas ut som inkomstökningar. Dessutom anser parlamentet att det skulle vara klokt ur ett miljöperspektiv att låta produktivitetsvinster leda till mer fritid och kortare arbetsdagar, i stället för högre löner och ökad konsumtion.

FN:s miljöorgan (UNEP) uttrycker samma insikter i sin rapport Green Jobs (2008). Allt fler vetenskapliga studier visar också på sambandet mellan arbetstid, konsumtion och miljöpåverkan. Ett intressant exempel är rapporten *Are Shorter Work Hours Good for the Environment?* av David Rosnick och Mark Weisbrot vid Center for Economic and Policy Research i Washington. Forskarna konstaterar att amerikaner har 16 procent längre årsarbetstid än västeuropéer och att detta utgör huvudorsaken till att såväl BNP per capita som utsläpp av växthusgaser är betydligt högre i USA. De bedömer att om USA hade reducerat arbetstiden till västeuropeisk nivå skulle man kunnat infria Kyotomålen. En annan intressant rapport har publicerats av en svensk forskargrupp vid institutionen för fysisk resursteori vid Chalmers. De drar slutsatsen att ”en ökning eller minskning i arbetstid förorsakar en nästan proportionell förändring i energianvändning och utsläpp av växthusgaser. En minskning av arbetstiden med 10 procent reducerar i genomsnitt energianvändning och utsläpp av växthusgaser med 8 procent ...” (Jonas Nässén, Jörgen Larsson & John Holmberg, *The effect of work hours on energy use*, 2009).

Sänkt normalarbetstid är en reform som skulle kunna stärka demokratin och den sociala sammanhållningen i samhället. Den skulle också kunna ge förutsättningar för ett mer hälsosamt liv. Delaktighet i samhället och insatser för sina nära kräver tid. Tid är för många idag den kanske allra knappaste resursen. Dagens system där vissa blir sjuka av för hög arbetsbelastning medan andra far illa av arbetslöshet är inte bara inhumant utan även ett stort resursslöseri.

Villkoren på arbetsmarknaden ändrar sig snabbt. Allt fler lever och arbetar under osäkra och svåra, prekära förhållanden. Det handlar om tim- och projektanställningar, delade turer, ofrivillig deltid och dito övertid, olika slags arbetsmarknadsåtgärder,

arbetslöshet och utslagning. Kraven och pressen på människor ökar medan konkurrensen hårdnar om de jobb som inte gjorts överflödiga i teknikutveckling och spariver. En klokt utformad arbetstidsförkortning löser inte alla dessa problem men är ändå en nyckelreform som skulle kunna ge både fler jobb och ökad livskvalitet.

På olika håll i omvärlden syns tecken på att arbetstidsfrågan håller på att vakna till liv. I den tyska halvmiljonstaden Bremen har lokalavdelningarna av nästan samtliga fackförbund gått samman med folkrörelser och forskare, däribland den namnkunnige professorn i nationalekonomi Rudolf Hickel, i ett initiativ för arbetstidsförkortning (Bremer Arbeitszeitinitiative www.bremer-arbeitszeitinitiative.de) på vars webbplats man kan läsa följande:

Tvärtemot rådande trend att vi ska vara beredda att arbeta i stort sett när som helst, så behöver vi människor mer av den tid som vi själva fritt förfogar över. Tid för att återhämta oss efter arbetet, tid för andra människor såsom barn, livskamrater, vänner och grannar och tid för föräldrar och äldre som kan behöva en hjälpande hand, men också tid för ett bredare socialt engagemang ute i samhället. Vi måste på nytt bli medvetna om tidsfrågornas avgörande betydelse för att kunna stå emot ekonomiseringen av alla livssammanhang.

Att vi behöver arbeta allt färre timmar för att producera det vi behöver är ur grön synvinkel en möjlighet, inte ett problem. Om hälften av produktivitetsökningarna i Sverige sedan 1980 hade tagits ut i kortare arbetstid hade vi nu haft 32-timmarsvecka. Det handlar om vilket samhälle vi vill ha. Redan 1848 beskrev socialliberalen John Stuart Mill i sitt huvudverk Nationalekonomins principer hur samhället skulle kunna se ut när ”kampen för överlevnad inte längre upptar all energi”. Ökad produktion fortsätter att vara ett viktigt mål bara i mindre utvecklade länder, men i de mest utvecklade behövs istället jämnare fördelning. När de industriella framstegen minskar behovet av arbete såg Mill framför sig hur det kommer att finnas utrymme för kultur och sociala framsteg. Även nationalekonomen John Maynard Keynes förutsåg en ny epok i mänsklighetens historia när effektiviteten i produktionen ökat så att vi inte längre behöver slita så hårt. När människor fått sina behov uppfyllda tänkte sig även Keynes att vi skulle inrätta oss själva och samhället därefter. Men istället för att njuta frukterna av våra framsteg har vi låst oss i en ekologiskt ohållbar konsumtion som förutsätter överdrivet lönearbete. Till råga på allt visar forskningen tydligt att redan rika människor inte blir nämnvärt lyckligare av mer konsumtion. Det handlar också om människosyn. Människan är så mycket mer än en kugge i produktionen och aldrig tillfredsställd konsument, så mycket större än ett anställningsnummer och ett kundnummer.

Den extrema arbetsdyrkan som råder ter sig absurd på många sätt, inte minst med tanke på att en hel del av lönearbetet inte är produktivt eller nyttigt, utan onödigt eller rentav skadligt. Att avlöna människor för att hugga ner de sista urskogarna, bryta mineraler i ovärderliga naturområden, eller producera vapen, är inte bara etiskt oförsvarligt utan olönsamt, för alla utom dem som gör vinst på detta på kort sikt.

Det är inte riktigt att lönearbete alltid är utvecklande och bra för människor. Att arbete ska ha substans borde vara självklart, men tyvärr har innehåll och värde i arbetet i allt högre grad kommit att få en underordnad betydelse. Människor som inte har turen att kunna falla tillbaka på någon annan försörjning – kapital, arv, lotterivinster m.m. – ska till varje pris ”sysselsättas”. Den som inte får anställning tvingas, alltför ofta, in i meningslösa och förnedrande arbetsmarknadsåtgärder. Även åtskilligt reguljärt lönearbete är i olika bemärkelser tomt. Sociologen Roland Paulsen skildrar detta i sin bok *Arbetsamhället*.

En allt mer urartad arbetslinje står för disciplinering och förnedring av människor. Samtidigt förblir mycket viktigt ogjort när människor berövas så mycket tid och kraft.

Det är hög tid att börja dela på arbetet solidariskt och öka människors möjligheter att växa från produktionsfaktorer till individer och medborgare, med tid och kraft att få kultur, föreningsliv och demokrati att blomstra. Lönearbete är bara en del av arbetet och arbetet är bara en del av livet.

Vi föreslår därför att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att låta utreda hur normalarbetstiden i ett första steg kan sänkas till 35 timmar i veckan.

Stabiliteten i samhällsekonomin bygger för närvarande på ständigt ökad ekonomisk tillväxt. Finanskrisen, klimat- och miljökrisen och den sociala krisen visar att detta är ohållbart och i de flesta avseenden utom mycket kortsiktigt ekonomiskt, destabiliserande för samhället och naturen. Den kanadensiske miljöekonomen Peter Victor har tagit fram en makroekonomisk modell för stabil samhällsekonomi, som fokuserar på att uppnå såväl ekologisk och ekonomisk som social hållbarhet. I Victors modell är arbetstiden en av flera viktiga regulatorer. Genom att dela på jobben och konsumtionsutrymmet, kan arbetslöshet och ekonomisk ojämlikhet minskas.

En modell för en stabil samhällsekonomi inom naturens ramar där arbetstid är en viktig regulator för att uppnå ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet behöver utvecklas och anpassas till svenska förhållanden, som ett verktyg att ställa om ekonomin i vårt land. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Med utgångspunkten att en jämnare fördelning av lönearbete, fri tid och konsumtionsutrymme är en nyckel till en hållbar ekonomi, föreslår vi att riksdagen

tillkännager för regeringen som sin mening att även låta utreda hur steg mot kortare normalarbetstid än 35 timmar i veckan ska kunna tas.

Rebecka Le Moine (MP)

Leila Ali-Elmi (MP)

Anna Sibinska (MP)